

פרשת וישב

האבות קודם מתן תורה

[א]

יוסף והאחים

אלה תלדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה היה רעה את אחיו בצאן והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה נשי אביו ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. (בראשית פרק לז,ב)

אבר מן החי עריות וזלזול בבני השפחות

פירש רש"י את דבתם רעה - כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלשתן לקה, על אבר מן החי (לעיל פסוק לא) וישחטו שעיר עזים במכירתו, ולא אכלוהו חי. ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, (תהלים קה,יז) לעבד נמכר יוסף. ועל העריות שספר עליהם, (להלן ל"ט,ז) ותשא אשת אדוניו וגו'.

דבר הנוצר בספר יצירה

והק' המפרשים איך אפשר להאמין על השבטים הקדושים, שעברו על עבירות חמורות האלה. עוד הק' בשל"ה הק' שהלשון "ויבא יוסף את דבתם" משמע שהיה אמת שעשו כן, דזהו החילוק בין מוציא דיבה למביא דיבה, מוציא דיבה הוא המוציא דיבת שקר, והמביא דיבה שהיא אמת. ות"י השל"ה הק' שנמצא בקובץ ישן שהענין היה כך, אברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב מסרם לבניו אשר הם היותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא לצנועין ומיוחסי ישראל בכל דור ודור (ראה קדושין ע"א, לענין שם המפורש), על כן מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות. והנה מצינו בגמרא (סנהדרין סה,ב) רב חנינא ורב אושעיא הוו יתבי כל מעלי שבתא ועסקי בספר יצירה, ומיברו להו עיגלא תילתא ואכלי ליה, ובודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה, וניתר לאוכלו בעודו חי, וכך עשו השבטים. ויוסף לא ידע והיה סבור שהוא הנולד מאב ואם, הביא דבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי, והם כנים היו וכדין עשו.

עוד איתא בגמרא (שם) רבא ברא גברא שזריה לגביה דרבי זירא כו', ופרש"י (ד"ה ברא גברא) על ידי שמות ספר יצירה. והנה יש שמות שמצירופם נברא זכר, ויש שנברא נקבה. ואפשר שבראו השבטים בצירוף אותיות מספר יצירה, בראו נקבה, והיו מטיילין עמה, ויוסף לא ידע מזה, והיה סובר שהיא נקבה אשה מאב ואם, ובא והודיע לאביו שהם חשודים על עריות.

וכשעסקו השבטים בצירוף סודות אלו ורצו להתחבר אליהם בני השפחות, אמרו השבטים אתם בני השפחות, וכוונתם היתה לשם שמים, כי לא נמסרו אלו העניינים אלא למיוחסים שבדור הזה. ויוסף לא ידע זה, וסבר שהיו מזלזלים בכבוד אחיהם לקרוא אותם עבדים, ובא והגיד לאביו. הרי לך כי השבטים היו צדיקים, וגם יוסף הוא צדיק יסוד עולם, וצדיק בכל דרכיו אלו אשר הגיד

לאביו לשם שמים, על כל זאת קראו הכתוב מביא דבה רעה, משום שהיה לו לדרוש ולחקור ולשאול את פי השבטים מה כוונתם בדברים האלה. השל"ה הק' מסיים דבריו, צא ולמד מה הוא עונש של מביא דבה רעה, ואין כוונתו לשם שמים רק להכעיס בר מינן כמה גדול רעתו, קל וחומר וכל שכן המוציא דבה. ועל' בספר פתחי תשובה (יורה דעה סימן סב,ב) שמביא דברי השל"ה ק, אבל כתב דמ"מ אסור לאכלו בלא שחיטה מדרבנן, משום מראית עין כדלעיל, (סי' י"ג) גבי בן פקועה בן ט' חי שהפריס ע"ג קרקע, ונוהג בזה כל הדינים הנאמרים שם.

חלב מבהמה הנוצר ע"י ספר יצירה

המפרשים מתקשים איך האכיל אברהם אבינו את המלאכים חלב וחמאה, הרי הגמ' במס' בכורות (ו,ב) דנה מגלן דחלב בהמה טהורה שרי, הצד לאסור חלב טהורה היא, או משום דדם נעכר ונעשה חלב, אז יש בו משום איסור דם, או משום דליכא מידי דאתי מחי ושרייה רחמנא, והאי חלב כי אבר מן החי הוא משום דהגיע מן החי. א"כ תינח למ"ד שהה"א לאסור חלב משום דדם נעכר ונעשה חלב ניחא דהא קי"ל כרבנן (סנהדרין נט,א) דב"נ מותר בדם, אבל למ"ד משום אבר מן החי א"כ אם חלב אסור לישראל אז גם לב"נ אסור.

ותי' הגרש"ק בספרו האלף לך שלמה (יו"ד סי' שכב) דב"נ אף שמוזהר על אבר מן החי אבל אינו מוזהר על בשר מן החי. דהרי לפי ר"י (חולין קב,ב) בשר מן החי נלמד ממה שכתוב "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו", א"כ דווקא ישראל מוזהר ולא ב"נ. אבל המהרי"ט אלגזי (בספרו על מסכת בכורות פרק ראשון אות ב,ז) דחה תי' זה, שהרי הר"מ (פ"ט מהל' מלכים הי"א) כבר פסק להדיא שגם בשר מן החי אסור לב"נ.

ותי' הפרדס יוסף (בפרשתינו) שאברהם אבינו האכילום חלב מבהמה שנוצר ע"י ספר יצירה, ולכן לא היה עליו איסור של אבר מן החי.

מפרכסת

ועל' בספר מזרחי שהשבטים היו חותכים בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת, ומניחין אותה עד שתמות, ואחר כך היו אוכלין אותו כדי שיבריא, כדאיתא בפרק השוחט (חולין לג,א) אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן, הרוצה שיבריא חותך כזית בשר מבית השחיטה ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ומניחו עד שתמות. ויוסף היה סבור שכיון שחותכים אותו בעודה מפרכסת, יש בו משום אבר מן החי. אבל הוא לא צדק, דאפילו לרב אחא בר יעקב דפליג עליה דרב אידי, הני מילי בגוי משום דגוים לית להו שחיטה, אלא אפילו בנחירה בעלמא סגי, וכיון דבמיתה תליא מילתא אינה יוצאת מידי אבר מן החי, שהם מוזהרין בו, עד שתמות, אבל בעודה מפרכסת לא, אבל בישראל דבשחיטה תליא מילתא, כיון דשחט לה שחיטה מעליא כבר יצאה מידי אסור אבר מן החי, אף על פי שעדיין מפרכסת. (שו"מ שכן תי' אחד מבעלי התוס' בספר תוספות השלם)

עוד כתב הרא"ם שהיה מותר להם עפ"י הא דאיתא (שם), שהרוצה לאכול בשר מבהמה קודם שתצא נפשה, חותך כזית בשר כו' **ואחד ישראל ואחד גוי מותרין בו**, אף על גב דלגוים במיתה תליא מילתא, וכל זמן שהיא מפרכסת יש בה משום אבר מן החי, משום דליכא מידי דלישראל שרי ולגוי אסור.

ועל' בספר פרשת דרכים (דרוש א) שמביא בשם מהר"ש הלוי שהשיג על הרא"ם, שבאמת יוסף לא טעה, משום שהיה להם דין ב"נ, ולכן היה אסור להם בשר מבהמה מפרכסת. ומה שטען הרא"ם שהיה מותר להם משום דליכא מידי דלישראל מותר ולעכו"ם אסור, כאן לא שייך דרך אחרי שישראל קיבלו את התורה והותר להם, אז אי אפשר לומר שרק להם הותר ולא לב"נ, אבל קודם שניתנה תורה, ועדיין לא הותר אפילו לכלל ישראל, אין שום סיבה שיהיה מותר לב"נ.

וכתב הפרשת דרכים שצ"ל שס"ל להרא"ם, שהאבות יצאו מכלל ב"נ אפילו לקולא. ומה שהק' שעדיין לא הותר לישראל, צ"ל שהרא"ם הבין שהכלל שליכא מידי שלישראל מותר וב"נ אסור, אין הפשט שזה "סיבה", היינו שמשום שמוותר לישראל, מותר גם לב"נ, אלא שזה "סימן" שע"כ שלכתחילה לא נאסר לב"נ, הואיל ועתיד ליהיות מותר לישראל.

בן פקועה

הפרדס יוסף הביא שמהר"ש יפה פירש בשם רבו, שהאחים אכלו מבהמה בן פקועה (היינו עובר שנולד אחרי ששחטו את האם) שהדין הוא שניתר בשחיטת אמה, ולא צריך לשחוט אותה, ולכן באמת לא היה איסור אבר מן החי. ויוסף חשב שהם אכלו מבהמה רגילה, ולכן חשב שעברו על איסור אבר מן החי. (שו"מ שכן תי' הריב"א הובא בספר תוספות השלם) אבל עי"ש ששתמה עליו דא"כ כל הקושיות שהיה לו על הרא"ם קשה על רבו, שהרי כל ההיתר של בן פקועה אינו אלא לדין דיש "היתר שחיטה", ומה"ט נמי מותר לאכול בהמה מפרכתת, שכבר חל עליו היתר שחיטה, אבל לב"נ שבהמה המפרכתת אסור לאכול, שעדיין מקרי אבר מן החי, א"כ ה"נ אין היתר של בן פקועה, שהרי הבהמה עדיין חי.

לא תאכל על הדם

עוד הק' הפרשת דרכים שאפילו בבן פקועה יש איסור לאכול ממנה כל זמן שהיא חיה, מטעם איסור "לא תאכל על הדם", כמ"ש הרמב"ם (הלכות שחיטה פרק א, ב) וז"ל אסור לאכול מן השחוטה כל זמן שהיא מפרכתת, והאוכל ממנה קודם שתצא נפשה **עובר בלא תעשה, והרי הוא בכלל לא תאכלו על הדם**, ואינו לוקה ומותר לחתוך ממנה אחר שחיטה קודם שתצא נפשה, ומולחו יפה יפה ומדיחו יפה יפה ומניחו עד שתמות ואח"כ יאכלנו.

כשיטת הפרשת שאסור לאכול בן פקועה קודם שתצא נפשו נוקט גם התבואת שור (יו"ד יג, ב). ועי' בפרמ"ג (משב"ז סימן יג, ג), שמביא מההשמלה חדשה שבבהמה צריך להמתין, ולא בדגים וחגבים דנפש דהני לא חשיב יע"ש, וכן רצה להוכיח ממ"ש הט"ז (ס"ק ג) לדייק על לשון השו"ע "ואינו טעון שחיטה" שהוי לשון מיותר, אלא דקמ"ל דאין בו איסור אבר מן החי, ומותר לאכול אפילו חתך ממנו **בזמן שהוא חי עדיין**, משמע שעכשיו מת הוא.

אבל עי' בספר נאות יעקב (סי' כב) שחולק על הפרשת דרכים וסובר, שאין איסור של "לא תאכל על הדם" בבן פקועה, והטעם שאין יסוד ההיתר של בן פקועה מטעם שחיטת האם שחל גם על העובר, אלא היתר בעלמא, הראיה שהרי חלבו וגידו ג"כ מותר, א"כ מותר לאכול גם קודם שתצא נפשו, שכן פקועה נחשב כמו דגים וחגבים שלא צריכים שחיטה. (ועי' בזה לקמן) ועי' בספר פתחי תשובה (יו"ד סי' סב) שלפי"ז העיר על דברי השלה"ק הנ"ל שהשבטים אכלו מבהמה שנברא בספר יצירה, דלפי הפר"ד גם כאן היו צריכים נחירה.

האם האבות שמרו איסורי דרבנן

ועי' בספר שושנת העמקים (לבעל פרמ"ג כלל טז) שהעיר על דברי הפר"ד, שכל טענתו אינו אלא לפי שיטת הר"מ שהאיסור לאכול מפרכתת עד שתצא נפשה הוי איסור מן התורה, אבל לפי רש"י (חולין קכא, ב) ד"ה וממתין, שאינו אלא מדרבנן, י"ל שלא שמרו על איסורי דרבנן.

מה שנקט הפרמ"ג שהאבות לא שמרו איסורי דרבנן, אין זה דבר פשוט כלל, שלפי פשטות הסוגיא (יומא כח, ב) משמע ששמרו גם על מצוות דרבנן, דהכי איתא התם, אמר רבא ואיתימא רב אשי, קיים אברהם אבינו **אפילו עירובי תבשילין**, שנאמר תורתך אחת תורה שבכתב ואחת תורה **שבעל פה**.

אבל מצינו חבר להפרמ"ג בשו"ת רדב"ז (חלק ב סימן תרצו) שדן על הקושיא המפורסמת, שאם שמרו אבותינו הקדושים את התורה קודם שניתנה, איך נשא יעקב אבינו שני אחיות, ותל' על פי

הפשט שאינה שאלה כלל, שהרי העכו"ם אין להם אחוה כלל, ואפילו שכפרו בע"ז וגיירו מותרות היו לו, דקיי"ל דמן התורה מותר האדם לישא שתי אחיות גיורות, אפילו שהן אחיות מן האם, ורבנן גזרו שלא ישא שתי אחיות מן האם. ואפילו אם תרצה לומר שהיה נזהר יעקב אפילו מן הדברים שעתידין הדורות האחרונים לגזור עליהם, יודע היה יעקב שלא היו אחיות מן האם אלא מן האב. הרי לך שהרדב"ז מסופק בשאלה זו, האם האבות שמרו על מילי דרבנן.

והא דאקשינן מהגמ' (יומא כה, ב) עי' בספר פתח עינים (פ"ק דמס' חולין) דשאני עירוב תבשילין דהוה מצוה לכבוד שבת ויו"ט, אבל צע"ג שמקור הגמ' ששמרו על עירוב תבשילין, הוא משום דכתיב תורות, תורה שבכתב ותורה שבע"פ א"כ משמע שע"ת אינו אלא דוגמא לכל דיני דרבנן. עי"ש בחיד"א שבא ליישב קושיית המפרשים, איך יצחק אבינו ע"ה אכל מצידו של עשו, הרי עשו היה ישראל מומר, כמבואר בחז"ל (קידושין יח, א), ואסור לאכול משחיטת מומר, (כדאיתא ריש פ"ק דחולין) אבל אם לא הקפידו על איסורי דרבנן ניחא, די"ל דהא דאסור לאכול משחיטת מומר אינו אלא מדרבנן.

ועי"ע בס' פרד"י שרוצה להוכיח, שלא קיימו האבות דיני דרבנן, מהא דכתיב אצל יעקב אבינו ע"ה, "וישק יעקב לרחל ויבך", וזה וודאי אסור מדרבנן משום פריצות, כמו שרב מנגיד אמאן דמקדש בביאה. ולפי"ז רצה לפרש עוד שאכלו האבר מן החי ע"י שביטלו בהיתר קודם, שאע"פ שאין מבטלין איסור לכתחילה, זה אינו אלא מדרבנן.

אין מבטלין איסור לכתחילה

הפתחי תשובה (יורה דעה סימן צט, ג) מביא מהש"ך בשם פוסקים שהא דאין מבטלין איסור לכתחילה אינו אלא מדרבנן. אבל בשו"ת נו"ב תניינא (יו"ד סי' מה) כתב דדוקא לבטל הטעם של איסור הוא מדרבנן, אבל ממשות האיסור יבש ביבש ברוב הוא מדאורייתא. אבל בלח בלח לבטל בששים משמע שם דמותר מדאורייתא. ולפי"ז לא יעזור להשבטים לבטל האבר מן החי. אבל עי' בס' פרד"י שהוכיח מרש"י (גיטין נד, ב) שגם ביטול יבש ביבש אינו אסור אלא מדרבנן. וכן מוכיח מדברי הט"ז (אורח חיים סימן תרכו) דדן לגבי ביטול של סכך פסול בסכך כשר, למה מותר לכתחילה לבטלם, ותי' דהא דאין מבטלין לכתחילה הוא מדרבנן, וה"מ במקום שנהנה אבל מצות לאו ליהנות נתנו. א"כ שפיר דמי להשבטים לבטל האבר מן החי.

חלב בת פקועה

הבאנו לעיל קושיית המפרשים איך האכיל אברהם אבינו ע"ה להמלאכים חלב בחשבם שהם ב"נ, הרי יש צד בגמ' שחלב הוי "מן החי" ואסור לב"נ, ויש אחרונים שתי' (הגהת מצפה איתן, אור חדש בפתיחה למס' קידושין, וע"ע במשך חכמה פרשת וירא) שאאע"ה האכילם חלב מבת פקועה וממילא אין כאן איסור אבר מן החי, דבת פקועה מותרת בלי שחיטה. אבל לפי דברי הפרדס יוסף אין התי' נכון, שלדבריו רק לישראל יש היתר של בן פקועה שניתר ע"י שחיטת האם, אבל לב"נ שאין לו היתר מפרכסת אין לו היתר של בן פקועה.

עוד יש להעיר לפי הר"ן (הובא לקמן) שה"ט שאין היתר בדם של בן פקועה, משום שההיתר נלמד מכל בבהמה תאכלו, שרק מידי דאכילה הותר ולא דם דהוי משקה, א"כ מה"ט לא הותר חלב.

חלב בת פקועה לענין בשר בחלב

יש להסתפק האם חלב של בת פקועה יש עליו שם חלב או לא, ויהיה נ"מ לענין בשר בחלב. ועי' במרי"ט אלגזי שהביא ראיה מסוגיא דבכורות (שם) שרצה הגמ' להוכיח מזה שאסרה התורה רק בשר בחלב, שחלב לבד מותר. וק' דילמא צריך קרא לאסור בשר בחלב בת פקועה, דאי משום איסור חלב ליכא, אלא ע"כ שאליבא דאמת חלב בת פקועה מותר עם בשר.

אבל ע"י בס' נחלת צבי (מבעל הפתחי תשובה) הובא בשו"ע מהדורת פרידמן (יו"ד סי' פז באוצר מפרשים אות יח) וכ"ה בשו"ת ח"ס חיו"ד סי' יד שיש לדחות הראיה, דלא מיבעי למ"ד דחלב אסור משום דם, א"כ א"א לומר דמיירי הפסוק בחלב בת פקועה, דא"כ אין היתר להחלב בלי הבשר דדם של בת פקועה לא הותר. אלא אפילו למ"ד משום בשר מן החי ג"כ א"א לומר שהפסוק מיירי בחלב של בת פקועה ורק עם בשר אסור, שהרי כ' הר"ן למסכת חולין (כה,א) דה"ט דדם בת פקועה לא הותר דמידי דמשקה לא הותר משום דכתיב "כל בבהמה תאכלו", א"כ ה"ה חלב דהוי נמי משקה א"כ ליכא היתר של בת פקועה. ועי"ע בהגהת הגרע"א ליו"ד (סי' פז סעי' ו) שג"כ דן בזה להתיר, ומסביר עפ"י דרשת הגמ' בחולין (קיג,ב) כתיב "חלב אמו" ודרשינן ולא חלב שחוטה, א"כ בת פקועה שנחשב כשחוטה אין חלב שלה אסור בבשר. וכ"כ בשעה"מ (פ"ג מהל' איסור"מ הי"א) עי"ש.

אכילה בשר בחלב של המלאכים

והנה השטמ"ק (למס' בכורות שם) מביא מירושלמי, דמשה רבינו ע"ה טען למלאכים שאינם ראויין לקבל את התורה שכתוב בו "לא תבשל גדי בחלב אמו", והם אכלו בשר בחלב אצל אברהם. ולפי זה יש לדון על תירוץ האחרונים שהאכילם חלב בת פקועה, דהתייבחה להשיטות שחלב בת פקועה אסור בבשר ניהא, אבל לפי השיטות דחלב בת פקועה מותר לאכול עם בשר, אז א"א לומר שאאע"ה האכילם חלב מבת פקועה, דא"כ לא היה למרע"ה טענה על המלאכים.

גדר היתר של בן פקועה

בעיקר השאלה האם חלב בת פקועה מותר עם בשר, ע"י בס' אתון דאורייתא (סי' יד) שרוצה לתלות בנידון אחר לגמרי. דהנה דנו האחרונים בגדר ההיתר של בת פקועה, האם הוי כאילו נשחט הוולד, או דילמא שהוולד נותר בלי שחיטה מדין "כל בבהמה". בתחילה מוכיח האתון דאורייתא מזה שגם עובר מתה מותרת, ע"כ שהוי היתר בעלמא, דאם נאמר דהוי גדר שחיטה על העובר, א"כ איך הותר איסור נבילה, אלא ע"כ דהוי היתר בעלמא על כל מה שנמצא בבהמה. וכן יש להוכיח מהר"ן שכבר הזכרנו, דהטעם דדם של בן פקועה אסור, הוא משום דכתיב "כל בבהמה תאכלו" לאפוקי משקה, אבל בלא"ה היה דם מותר, ואם נאמר דגדר ההיתר משום דהוי כנשחט העובר, מה ה"ה דגם הדם הותר, הרי שחיטה לא מתיר איסור דם, אלא ע"כ דהוי היתר בעלמא לכל מה שנמצא בבהמה.

אבל ע"י ס' שערי יושר (שער ב) שמביא ראיה להיפך מסוגיא דתמורה (יא,ב) דדנה הגמ' על בהמה שהיא קדוש והעובר חולין, למ"ד עובר בהוויתו הוא, ושחט האם בעזרה האם עובר משום שחיטת חולין בעזרה. והגמ' גם דנה מקרה הפוכה, שהעובר קדוש והאם חולין האם יש בשחיטתה משום שחוטי חוץ. ואם נאמר דאין כאן אלא היתר בעלמא דכל הנמצא בבהמה הותר, מה ה"ה א"א שיעבור על שחוטי חוץ או על חולין בעזרה מחמת העובר. אלא ע"כ שיש כאן "שחיטה" על העובר, א"כ שייך לומר דהוי שחוטי חוץ ושחיטת חולין בעזרה.

עוד יש להוכיח מהא דכ' הר"מ (פ"א מהל' שחיטה ה"י) שמותר לשחוט את המעוברת (ואין בו משום שחיטת אותו ואת בנו) משום דעובר ירך אמו, ואם נאמר דאין כאן "שחיטה" לעובר מה ה"ה א"א שיהיה אסור משום אותו ואת בנו.

לפי"ז כ' בס' אתון דאורייתא, דאם נאמר דבת פקועה נחשב כשחוט, אז אפשר לומר דחלב שלה מותר משום "ולא חלב שחוטה", אבל אם נאמר דאינו אלא היתר בעלמא, א"כ לא מקרי "חלב שחוטה" ואין חלבה מותר.

שיטת הנו"ב שיש איסור בב"ח בבן פקועה

אבל עי' בשו"ת נובי"ת (חיו"ד סי' לו) שחולק על כל האחרונים הנ"ל, וסובר שגם בחלב בת פקועה יש איסור בשר בחלב. והא דטענו האחרונים דהוי כמו חלב שחוטה, מביא הנו"ב מרש"י (למס' חולין שם) בד"ה ולא בחלב שחוטה, דאמו משמע הראויה להיות אם ולא משנשחטה עכ"ל. הרי לן דאין הפטור מחמת שהבהמה נשחטה, ואז היה אפשר לכלול גם בת פקועה, אלא משום שאינה ראויה ליהיות אם, ובת פקועה ראויה להיות אם, כדאמרינן בחולין (ע"ה, ב) דמתיר בבנו ובן בנו עד סוף כל הדורות.

שחיטת בן פקועה בשבת

עי' בספר פרדס יוסף, שיש נ"מ אם ב"נ מותר בבן פקועה, לגבי יהודי ששחט בן פקועה בשבת, שאם נאמר שגם ב"נ מותר בבן פקועה ולא נחשב כאבר מן החי, אז היהודי פטור על השחיטה, משום שלא תקן כלום, אבל אם נאמר שב"נ אסור בבן פקועה אז חייב היהודי על שחיטת הבן פקועה משום שתקן לגבי הב"נ שלא יהיה אבר מן החי.

[ב]

יהודה ותמר

ויט אליה אל הדרך ויאמר הבה נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה תתן לי כי תבוא אלי. (בראשית פרק לח פסוק טז)

איסור זונה

הק' המפרשים (מזרחי בראשית פרק לח, טו) איך הותר לו לבא על הזונה, דהנה נחלקו הרמב"ם והראב"ד (רמב"ם הלכות אישות א, ד) בגדר איסור קדישה, דעת הר"מ שכל הבעל אשה שלא לשם קידושין עובר על "לא תהיה קדשה", וז"ל קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובעל אותה על אם הדרך והולך לו, וזו היא הנקראת קדשה, משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר (דברים כ"ג) לא תהיה קדשה מבנות ישראל, **לפיכך כל הבעל אשה לשם זנות בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה**. אבל הר"א חולק וסובר שאין קדשה אלא מזומנת, והיא המופקרת לכל אדם אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפילגש הכתובה. וטוען הרא"ם שלא נחלקו אלא באינה מזומנת, אבל המזומנת לזנות שהיא הקדשה המופקרת לכל, שניהם מודים שהבא עליה לוקה מן התורה, ואם כן היאך הותר ליהודה לבא עליה, מאחר שחשבה לזונה ולקדשה המזומנת לכל אדם. וליכא למימר שבאותו משכון של חותמו ופתילו ומטהו שנתן לה קדשה לאשה, דהא אמרינן בפרק קמא דקדושין (ח, ב) אמר רבא אמר רב נחמן אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליהם, אינה מקודשת דמנה אין כאן, משכון אין כאן. והא דתניא קדשה במשכון מקודשת, אוקמוה בגמרא דבמשכון דאחרים שהיה בידו כבר, וקדשה בחוב שיש לו עליו שהיא מקודשת, מפני שהמשכון עצמו קנוי לו כדרכי יצחק.

ותי' הרא"ם דאותו גדי שנדר לה ונתן לה חותמו ופתילו ומטהו לערבון בידה, לא היה אלא לפיוס בעלמא, אבל מכל מקום קדשה אחר כך בכסף או בשטר, ואחר כך בא עליה. (שו"מ שכן תי' הריב"א הובא בספר תוספות השלם)

אבל בבראשית רבה אמרו (פרשת וישב פרשה פה) אמר ר' יוחנן בקש לעבור וזימן לו הקדוש ברוך הוא מלאך שהוא ממונה על התאוה אמר לו יהודה היכן אתה הולך מהיכן מלכים עומדים מהיכן גדולים עומדים, ויט אליה אל הדרך, בע"כ שלא בטובתו.

איסור כלתו

הק' המפרשים איך תמר עשתה מה שהיא עשתה, הרי כלתו אסורה לו, ותינח שיהודה יבא עליה משום שהוא לא ידע שהיא כלתו, אבל תמר ידעה. ועוד שהרי יהודה אמר "צדקה ממני", א"כ הסכים למה שהיא עשתה, והרי עברה על איסור כלתו. ועי' בספר פרד"י שרצה לומר עפ"י מה שאמרו חז"ל שב"נ אסור לבעול אשתו שלא כדרכה, וי"ל שאם ב"נ שבעל אשתו שלא כדרך, שאינה נחשבת לא"א, הואיל ובעלה שלא כדין, ואם נאמר כך מיושב הנהגת תמר, שער ואונן בעלו את תמר שלא כדרכה, כדאיתא במסכת יבמות (לד, ב) א"כ מעולם לא היתה נחשבת שאשה שלהם, וממילא לא היתה נחשבת ל"כלתו" של יהודה. אבל בראשונים מבואר לא כך, שכתבו שהיה כאן ענין יבום, (עי' ברמב"ן כאן) ואם נאמר שלא היו נשואים לה משום שבעלו אותה שלא כדרכה, א"כ פשוט שאין כאן יבום.

עריות ע"י אישות לב"נ

ועי' בחידושי הרמב"ן (מסכת יבמות צח, א) שרצה לחדש שעריות דאישות, כגון אשת קרובים מותרות בגיורתן, דגבי עריות קיחה כתיב בהו ואינהו קיחה לית להו. ועי"ש שמוכיח כדבריו מהא דיעקב נשא שתי אחיות, ואילו היו אסורות, היו חכמים צריכין לפרש שלא היו אחיות מן האם, (כדברי הרדב"ז שהבאנו לעיל) ולא פירשו כן בשום מקום. (אבל הרמב"ן עה"ת כתב שרק בא"י קיימו את התורה קודם שניתנה). עוד הוכיח הרמב"ן ממעשה דיהודה ותמר, ויהודה אמר צדקה ממני, ואילו היתה אסורה משום כלתו אכתי חייבת היא מיתה מטעם עריות. ומק' הרמב"ן א"כ למה כתוב ולא יסף עוד לדעתה, ותי' מפני שהיתה זקוקה ליבם, והוא שלה, לפי מה שהיו נוהגין ביבומין.

יבום קודם מתן תורה

אבל עי"ש בחידושי הרשב"א שאין להוכיח מתמר, דהיא היתה מותרת לו ליהודה מן תורה משום יבמה, דקודם התורה היה יבום מותר בקרובין, אלא שרצה יהודה לנהוג בה כדרך שצותה התורה באחים לא באב, שהאח עיקר, ובקי היה בענינו. וכ' הרשב"א שמרות ובוועז רואים ששייך המושג של יבום, אפילו למי שאינו האח של הנפטר. ועי' בזה ברמב"ן עה"ת (בראשית לח, ח) שדן באריכות על כל המושג של יבום לפני מ"ת, ומסביר שהיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האח, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו אשר הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת האח או האב או הקרוב מן המשפחה. ולא ידענו אם היה המנהג קדמון לפני יהודה. ובבראשית רבה (פה, ה) אמרו כי יהודה התחיל במצות יבום תחלה, כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נזדרז להקים אותו. וכאשר באתה התורה ואסרה אשת קצת הקרובים, רצה הקדוש ברוך הוא להתיר איסור אשת האח מפני היבום, ולא רצה שידחה מפניו איסור אשת אחי האב והבן וזולתם, כי באח הורגל הדבר ותועלת קרובה ולא בהם, כמו שהזכרתי.